

“Штукатуров проти Росії”
(“Shtukaturov v. Russia”)

У рішенні, ухваленому 27 березня 2008 року у справі “Штукатуров проти Росії”, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції стосовно судового провадження, внаслідок якого заявника було позбавлено дієздатності;
- було порушено ст. 8 Конвенції з огляду на повне позбавлення заявника цивільної дієздатності;
- мало місце порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції стосовно ув’язнення заявника у психіатричній лікарні;
- було порушено ч. 4 ст. 5 Конвенції з огляду на відсутність у заявника можливості отримати звільнення з лікарні;
- Уряд порушив свої зобов’язання, закріплені у ст. 34 Конвенції, оскільки перешкоджав заявнику у доступі до Суду².

Суд дійшов висновку, що питання про застосування ст. 41 Конвенції не було готовим для вирішення.

Обставини справи

Заявник Павло Володимирович Штукатуров є громадянином Росії, народився 1982 року і проживає у м.Санкт-Петербурзі. Він страждає на психічний недуг. 2003 року заявника було визнано недієздатним.

Заявник стверджував, що був визнаний недієздатним без його відома. Він наполягав на тому, що це було зроблено за ініціативою матері, оскільки вона була зацікавлена у набутті юридичних прав на майно сина, котре той успадкував від бабусі.

На початку серпня 2004 року року матір заявника звернулася із заявою про визнання сина недієздатним. Вона стверджувала, що він не здатний провадити самостійне життя і тому потребує опікуна. Заявника не був офіційно повідомлений про це провадження.

Наприкінці грудня 2004 року відбулося судове засідання у справі. Заявник на ньому не був присутнім, оскільки його про це не повідомили. Розгляд справи проводився за участю прокурора та представника психіатричної лікарні, в якій заявник перебував від липня 2004 року. Після десяти хвилин розмірковування суд визнав

² Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду (прим. перекладачів)

заявника недієздатним на підставі ст. 29 Цивільного кодексу. Ця стаття передбачає можливість позбавлення особи дієздатності у випадку, коли особа не усвідомлює значення своїх дій та не може керувати ними. В основу рішення була покладена довідка-висновок психіатричної лікарні (складений у листопаді 2004 року), в якій вказувалося на агресивність поведінки заявника, негативно спрямований, антисоціальний спосіб його життєдіяльності. І зрештою було сформульовано висновок, що заявник хворий на шизофренію і не здатний розуміти значення своїх дій та керувати ними. Опікуном заявника було визнано його матір. А відтак вона набула права діяти від його імені в усіх справах.

Згодом заявник, перебуваючи у квартирі матері, натрапив випадково на копію судового рішення щодо нього. Він негайно скотактував з адвокатом Центру захисту душевнохворих. 2 листопада 2005 року вони зустрілися, аби обговорити справу та скласти скаргу. У процесі розмови адвокат переконався, що заявник був цілком спроможним розуміти складні юридичні аспекти справи і навіть давати доречні настанови.

4 листопада 2005 року матір заявника помістила його до психіатричної лікарні. Адвокат звернувся до адміністрації лікарні по дозвіл зустрітися з п. Штукатуровим. Однак йому було відмовлено. Втім заявнику все ж таки вдалося підписати відповідний документ, що уповноважував адвоката на подання скарги до Суду від імені заявника. Починаючи від грудня 2005 року, заявнику заборонили здійснювати будь-які контакти із зовнішнім світом поза лікарнею. Пан Штукатуров також стверджував, що його змушували вживати сильнодіючі ліки всупереч його волі.

Упродовж грудня 2005 та січня 2006 року заявник багато разів звертався до органів опіки та охорони здоров'я, до прокурора та головного лікаря лікарні з проханням про те, щоб його відпустили. Однак усі ці спроби були марними. Також безуспішними виявилися подібні клопотання з боку адвоката заявника.

Крім цього, адвокат заявника подав скаргу на судові рішення про визнання заявника недієздатним. Однак ця скарга була відхилена без розгляду по суті на тій підставі, що сам заявник не мав права звертатися до суду, він міг це зробити лише через свого опікуна. Однак матір заявника, як його опікун, була проти виходу сина з лікарні. До того ж, вона аж ніяк не мала наміру оскаржувати рішення про визнання сина недієздатним.

На початку березня 2006 року Суд застосував у справі запобіжний захід, котрий зобов'язував Уряд надати заявнику та його адвокату необхідний час та можливості для

проведення зустрічей та підготовки справи до Суду. Втім органи влади не виконали це рішення Суду, оскільки не вважали запобіжний захід Суду обов'язковим для виконання. Вони також наголошували на тому, що заявник не має права діяти без згоди своєї матері та що адвокат не може вважатися його законним представником.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на те, що його було визнано недієздатним без його відома. Він також наполягав, що його незаконно помістили у психіатричну лікарню, де він не міг ані отримати перегляд рішення щодо себе, ані бачитися зі своїм адвокатом. І нарешті, заявник скаржився на те, що його змушували вживати ліки всупереч його волі. При цьому п. Штукатуров зазначав про порушення ст. 3 (заборона нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження), ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність), ч. 1 ст. 6 (право на справедливий судовий розгляд), ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту), ст. 14 (заборона дискримінації) і ст. 34 Конвенції (право на індивідуальну заяву).

Суд нагадав, що у випадку, коли йдеться про поміщення психічно хворої особи до закритого закладу, така особа має бути вислухана особисто або через представника. Суд відзначив, що у цій справі заявник, попри свою хворобу, був відносно повносправною особою. Втім йому все ж таки не було надано можливості взяти участь у провадженні справи стосовно своєї дієздатності.

Суд далі звернув увагу на наслідки, які судове провадження породжувало для особистої автономності та передусім свободи заявника. У зв'язку з цим Суд наголосив, що участь п. Штукатурова у провадженні була вкрай необхідною не тільки для забезпечення йому можливості представляти свою справу в суді, але й для надання безпосередньої можливості судді скласти думку про психічний стан заявника. Тому Суд дійшов висновку, що рішення про визнання заявника недієздатним, в основу якого були покладені лише опосередковані докази, зокрема медичні довідки, було необґрунтованим та ухваленим із порушенням змагальної процедури судового розгляду, яка вимагається ч.1 ст. 6 Конвенції.

На думку Суду, присутність медичного працівника та прокурора, котрий так і не долучився активно до участі у справі упродовж її десятихвилинного розгляду, не забезпечила змагального процесу. Особливої уваги потребує та обставина, що заявник не зміг оскаржити відповідне рішення, оскільки його заяву було залишено без будь-якого розгляду.

Тому Суд постановив, що провадження у справі заявника не було справедливим, як цього вимагає ч.1 ст. 6 Конвенції.

Суд відзначив, що втручання у приватне життя заявника було дуже серйозним. Адже воно призвело до того, що він потрапив у цілковиту залежність від свого офіційного представника майже в усіх сферах життя на невизначений період. До того ж, загадане втручання не могло бути ліквідовано інакше, як за ініціативою матері-опікуна, котра насправді всіляко протистояла припиненню її офіційної опіки над сином.

Суд нагадав свій попередній висновок у справі про визнання провадження процедурно неналежним. Особливо Суд був вражений тим фактом, що справу було вирішено за підсумками одного провадження, котре протривало лише 10 хвилин.

Судові аргументи також були неадекватними, оскільки у їх основу було покладено медичний висновок від листопада 2004 року, в якому не були достатньо проаналізовані дані стосовно рівня недієздатності заявника. Згаданий медичний висновок не містив вказівок щодо можливого впливу хвороби заявника на його соціальне життя, здоров'я, майнові інтереси заявника і не пояснював, яким чином заявник не міг розуміти значення своїх дій так керувати ними.

У цій ділянці відносин законодавство Росії проводило єдине розмежування – між повною дієздатністю та повною недієздатністю. Воно жодним чином не регламентувало так звані межові стани. Відтак, Суд звернувся до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи стосовно принципів юридичного захисту недієздатних осіб. Суд звернув увагу на те положення Рекомендації, де вказувалося на необхідність запровадження більш гнучкого законодавства, здатного запровадити індивідуальний підхід до кожної справи.

Тому Суд дійшов висновку про те, що втручання у приватне життя заявника не було пропорційним до законної цілі, яка при цьому ставилася, а саме захисту здоров'я та інтересів інших. Тому було порушено ст. 8 Конвенції.

Уряд не пояснив мотивів, через які матір заявника ініціювала госпіталізацію сина на початку листопада 2005 року. До того ж, Уряд не надав жодних медичних довідок, які б описували психічний стан заявника на час госпіталізації чи які підтверджували б обстеження заявника кваліфікованими спеціалістами. Як вбачалося, відповідне рішення про поміщення заявника до лікарні ґрунтувалося винятково на юридичному статусі заявника як недієздатного, встановленому за десять місяців до цього. Тому Суд вирішив, що у цьому випадку не було “надійно продемонстровано” те,

що психічний стан заявника неминуче обумовлював його госпіталізацію. Тому Суд постановив, що перебування заявника у лікарні від 4 листопада 2005 року до 16 травня 2006 року не було “законним” всупереч вимогам п. “е” ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Поміщення заявника до лікарні було зроблено за зверненням матері заявника. А така ситуація в термінах національного права охоплюється поняттям вольових дій. Суди жодним чином не були залучені до вирішення питання про доцільність госпіталізації заявника у той час. Більше того, національне законодавство не містить норм про безумовний судовий перегляд рішень стосовно поміщення особи до психіатричної лікарні для таких ситуацій, у якій опинився заявник. З іншого боку, сам заявник також не мав можливості скористатися жодним юридичним засобом оскарження свого тривалого ув’язнення у лікарні, оскільки був позбавлений юридичної дієздатності.

Він також не міг подати скаргу через своєю матір, котра була категорично проти його звільнення з лікарні. З матеріалів справи не можна було встановити, чи прокурорська перевірка стосувалася “законності” тримання заявника у лікарні. У будь-якому разі така перевірка не могла вважатися судовим переглядом, який вимагається ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Зважаючи на те, що востаннє перед поміщенням заявника до лікарні у листопаді 2005 року суди оцінювали його психічний стан за 10 місяців до цього, Суд визнав, що юридична неспроможність заявника домогтися судового контролю своєї госпіталізації становила порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Суд був вражений фактом відмови з боку держави виконати запобіжний захід, обраний Судом відповідно до ст. 39 Регламенту Суду. Хоча заявника і було згодом звільнено, внаслідок чого він отримав можливість бачитися зі своїм адвокатом та готувати справу до Суду, такого наслідку було досягнуто зовсім не завдяки виконанню Урядом запобіжного заходу Суду.

Суд піддав критичній оцінці те, що держава упродовж тривалого часу перешкоджала заявнику бачитися та співпрацювати зі своїм адвокатом. Він далі додав, що ця обставина, а також відмова Уряду виконати запобіжний захід Суду стояли на заваді заявнику звернутися до Суду. А отже, держава у такий спосіб порушила своє зобов’язання згідно ст. 34 Конвенції, а саме: обов’язок не перешкоджати здійсненню права на індивідуальне звернення особи до Суду.

Стосовно скарг заявника на поводження з ним у лікарні Суд зауважив, що п. Штукатуров не навів жодних доказів того, що його змушували приймати сильнодіючі

ліки із побічними негативними наслідками. Тому Суд визнав необґрунтованими твердження заявника про порушення ст. 3 Конвенції.

Суд також визнав, що не було необхідності розглядати окремо скарги заявника на порушення ст. 13 та ст. 14 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання комюніке Секретаря Суду здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України П.М. Рабіновичем, М.Ю. Пришляк і Т.І. Дудаш.